

گل‌نشته‌های باروی تخت جمشید

(خط و نوع متن‌ها)

دکتر بهمن فیروزمندی

استادیار گروه باستان‌شناسی دانشگاه تهران

لیلا مکوندی

دانشجوی دکتری گروه باستان‌شناسی دانشگاه تهران

از ص ۴۹ تا ۶۲

چکیده:

در امپراتوری وسیع هخامنشی از خط و زبان‌های متفاوتی در نقاط مختلف قلمرو هخامنشی برای انجام فعالیت‌های اداری - اقتصادی در سیستم‌های اداری استفاده می‌کردند. آرشیو باروی تخت جمشید در مرکز امپراتوری مربوط به سال‌های ۱۳ تا ۲۸ سلطنت داریوش بزرگ را می‌توان بزرگترین و مهم‌ترین سازمان اداری چندزبانه هخامنشی دانست. اگرچه زبان قالب در گل‌نشته‌های آرشیو، ایلامی است ولی گل‌نشته‌هایی به زبان آرامی و نمونه‌هایی به خط‌های پارسی باستان، یونانی، بابلی، فریگیه‌ای نیز شناسایی شده است. این چندزبانه بودن به نوعی، نمایشگر وضعیت اجتماعی چندملیتی تخت جمشید و نواحی اطراف آن است. اسناد چندزبانه بارو در ساختاری از مدارک پیچیده قرار دارند، البته متن‌های آنها مربوط به فعالیت‌های اداری مشابه است. در این مقاله سعی داریم به بررسی اهمیت این مدارک و طبقه‌بندی‌های ارائه شده برای آنها بر اساس شکل، زبان و متن آنها بپردازیم.

واژه‌های کلیدی: هخامنشی، تخت جمشید، آرشیو بارو، گل‌نشته، ایلامی، لوح نوشته شده.

مقدمه:

در سال ۱۹۳۳م. در هنگام حفاری هیئت باستان‌شناسی مؤسسه شرق‌شناسی شیکاگو به سرپرستی هرتسفلد (Herzfeld) به صورت اتفاقی با کلنگ کارگران، مجموعه بزرگی از گل‌نشته‌ها از دو اتاق مجاور در گوشه شمال شرقی در بخش بارو تخت جمشید کشف شد. ترجمه متن‌ها نشان می‌دهد که آرشیو، مربوط به سال‌های ۵۰۹ - ۴۹۴ ق.م. (سال ۱۳ تا ۲۸ سلطنت داریوش بزرگ) می‌باشد. مجموعه گل‌نشته‌های آرشیو، شامل گل‌نشته‌های نوشته شده و نشده ولی مهر شده‌اند که به طور تقریبی در حدود ۳۰ هزار قطعه است. براساس گزارش‌های غیررسمی ارائه شده در حدود پانزده هزار قطعه از گل‌نشته‌ها نوشته شده هستند. متن گل‌نشته‌ها به طور کلی مربوط به ثبت فهرست‌های تهیه، ذخیره و پرداخت مواد خوراکی در محدوده جغرافیایی فارس و نواحی در مسیر راه شاهی تا شوش می‌باشند. متن‌های نوشته شده بر روی گل‌نشته‌ها

یکسان نیست ولی اکثر آنها اطلاعاتی مانند تاریخ انتقال کالا، مکان انتقال، نام دبیر اداری و اداره مورد نظر و نام تحویل دهنده یا گیرنده کالا را شامل می‌شوند. در بسیاری از گل‌نشته‌ها تاریخ سال، ماه و روز مبادله را ثبت کرده‌اند. این اسناد منابع اصلی اولیه را برای مطالعه سیستم اداری، اقتصادی، اجتماعی و هنری امپراتوری هخامنشی فراهم می‌کنند. آنها به ما در شناسایی سیستم اداری - اقتصادی و اجتماعی... در مرکز امپراتوری کمک می‌کنند. علاوه بر متن‌ها، نقش مهرهای حفظ شده روی گل‌نشته‌ها نیز بزرگترین مجموعه نقوش نمایش داده شده در هنر هخامنشی و خاور نزدیک است. این نقش‌ها اطلاعات ما را از هنر اولیه مهرسازی هخامنشی و تکامل تدریجی آن بالا می‌برند. در این مقاله در نظر داریم تا به معرفی نمونه‌های مختلف گل‌نشته‌ها از نظر شکل و نوع متن، خط نوشتاری و کاربرد آنها بپردازیم.

اهمیت آرشیو باروی تخت جمشید:

آرشیو بارو از یک ناحیه جغرافیایی و سایت مشخص در یک کاوش باستان‌شناسی به دست آمده است. خوشبختانه گل‌نشته‌ها در طول زمان در جای خود دست نخورده باقی مانده‌اند. متن‌ها و نقش مهرهای روی آنها با یکدیگر ارتباط مستقیم دارند و نمی‌توان آنها را جداگانه مورد مطالعه قرار داد و آنها را باید در یک کل یکپارچه از لحاظ متنی و هنری مطالعه کرد زیرا آنها مربوط به یک بانک اطلاعاتی هستند. گل‌نشته‌ها مربوط به دوره زمانی مشخص (۱۳ تا ۲۸ سلطنت داریوش بزرگ) بوده و معمولاً نام اشخاص مرتبط با متن، نام مکان‌های جغرافیایی، مقدار و نوع کالاها و تاریخ‌ها در الواح ذکر شده است؛ به اضافه اینکه در اکثر گل‌نشته‌ها، مهرهای اشخاص ذکر شده در متن‌ها بر روی گل‌نشته زده شده است. نقش مهرهای روی گل‌نشته‌ها با وقایعی که در آرشیو اتفاق می‌افتد، در ارتباط هستند. کارمندان و اشخاص دارنده مهرها مجموعه وسیعی از طبقات مختلف اجتماعی و از ملیت‌های متفاوت هستند و سیستم گسترده‌ای از فعالیت‌ها را در سیستم اداری اجرا می‌کنند. برخی از کارمندان متعلق به رده‌های بالا و افراد برگزیده درباری هستند که آنها را از روی کتیبه‌های سلطنتی و منابع یونانی می‌شناسیم.

«مدارک به دست آمده از متن‌ها مشخص می‌کنند که تخت‌جمشید یک نقطه مهم در مسیر جنوب غربی - شرقی جاده شاهی بوده است. ساخت تخت‌جمشید در ۵۱۵ ق.م. و ساخت بارو قبل از آن شروع شد. با توجه به تاریخ آرشیو بارو، این مجموعه مربوط به دوره‌ای است که اوج فعالیت‌های ساخت و ساز در تخت‌جمشید بود. متن‌های مربوط به گروه‌های کاری، دانسته‌های ما را در تلاش برای دستیابی به تاریخ‌گذاری براساس دیگر داده‌ها بالا برده و تأیید می‌کند. مدارک به دست آمده از خود گل‌نشته‌ها مشخص می‌کنند که جنبه‌های تشریفاتی پایتخت مرکزی کاملاً مکمل کارکرد ناحیه‌های اداری آن بود و به راحتی با دیگر مناطق امپراتوری ارتباط داشت. با نزدیک شدن به اواخر قرن ۶ ق.م. سایت [تخت‌جمشید] به عنوان یک مرکز توسعه یافت و مکانی برای انواع فعالیت‌های مختلف شد.» (Garrison & Root, 2002:12)

شکل لوح‌ها:

در آرشیو بارو شکل گل‌نشته‌ها با کارکرد و نوع متن آنها ارتباط دارد. گل‌نشته‌ها به دو شکل بالشی (زبانی) شکل (تصویر ۱) و چهارگوش ساخته می‌شدند. الواح بالشی شکل کوچک‌اند و در کف دست جا

می‌شوند. معمولاً طول بزرگترین آنها از ۸ سانتی متر تجاوز نمی‌کند. کوچکترین این گل‌نشته‌ها به ابعاد «دو سانتی متر (PF1887)» (Garrison, 2001: 124) است. این گل‌نشته‌ها در اطراف، انحنای دارند؛ سمت چپ آنها صاف و در دو طرف لبه بالا و پایین سمت چپ، دارای سوراخی هستند که محل عبور نخ بوده است. در این گل‌نشته‌ها معمولاً متن بر روی چهار طرف؛ لبه بالا، لبه پایین، جلو و پشت گل‌نشته، نوشته می‌شد (تصویر ۲). نقش مهرها ممکن است بر روی ۶ طرف گل‌نشته زده شده باشند. البته محل اصلی زدن نقش، سمت چپ لوح بود که معمولاً در گل‌نشته‌هایی که چند نقش مهر دارند، مهر مهم‌تر یا در برخی متن‌ها مهر تحویل دهنده کالا، سمت چپ زده می‌شد. به طور معمول، مهرها قبل از نوشتن متن لوح زده می‌شد. گل‌نشته‌های بالشی شکل در اداره‌ها و انبارهای مختلف محلی تهیه و برای طبقه‌بندی و بایگانی کردن در آرشیو اصلی، نسخه‌ای از آن تهیه و به اداره مرکزی در تخت جمشید فرستاده می‌شد.

گروه دیگری از گل‌نشته‌ها، چهارگوش‌اند (تصویر ۳) که از لحاظ ابعاد، بزرگتر از گل‌نشته‌های بالشی شکل هستند. این الواح فقط در مرکز سیستم اداری، در تخت جمشید تهیه می‌شدند. تاکنون «بزرگترین گل‌نشته منتشر شده PF1946 با ابعاد ۷۰/۲۱ سانتی متر طول» (Garrison, 2001, 124) است. لبه راست و چپ این گل‌نشته‌ها تخت و محل نوشتن متن‌ها و زدن مهرها همانند گل‌نشته‌های بالشی شکل است. البته در گل‌نشته‌های چهارگوشه به ندرت، مهر در جلو و لبه پایین زده می‌شد. نمونه‌هایی نیز از گل‌نشته‌های کوچک به فرم‌های عدسی شکل (محدّب)، تخم مرغی شکل و مخروطی نیز در گل‌نشته‌های بارو وجود دارد.

طبقه‌بندی لوح‌ها:

گل‌نشته‌های موجود در آرشیو را بنا به خط آنها می‌توان به دو گروه اصلی تقسیم کرد: گروه اول، گل‌نشته‌هایی به زبان ایلامی نو که دربرگیرنده بیشتر اسناد بارو است. برخی از گل‌نشته‌های ایلامی دارای نوشته‌هایی به خط آرامی با مرکب هستند؛ گروه دوم، گل‌نشته‌های نوشته شده به زبان آرامی با مرکب یا حکاکی شده‌اند اما گروه سوم از الواح وجود دارد که الواح نوشته نشده، ولی مهر شده‌اند که به آنها گل‌مهر (برچسب) نیز می‌گویند. این گروه‌ها دارای کارکردهای مشخصی‌اند و هر یک زیرگروه‌ها و خصوصیات خاص خود را دارند. برخی از ویژگی‌ها نیز میان هر سه آنها یا دو گروه با یکدیگر مشترک است. همچنین گل‌نشته‌هایی به زبان‌های پارسی باستان (تصویر ۴)، بابلی، یونانی (تصویر ۵) و فریگیه‌ای به دست آمده است. همچنین می‌توان به اسنادی اشاره کرد که در متن‌ها به آنها اشاره شده ولی به دلیل جنس مواد، متأسفانه از بین رفته‌اند. چنانچه شواهد نشان می‌دهد بخشی از اسناد اداری بر روی پارشمن نوشته می‌شده و در گل‌نشته‌های ایلامی به کاتب‌های بابلی اشاره شده که بر روی پارشمن می‌نوشتند.

نقش مهر در هر سه گروه گل‌نشته وجود دارد. در گل‌نشته‌های ایلامی و آرامی، نقش مهرها در کنار متن قرار داشته و به ما در شناخت و درک بهتر آرشیو کمک می‌کنند. گل‌نشته‌های نوشته نشده نیز که تنها دارای نقش مهر هستند، هنوز کارکرد آنها دقیقاً مشخص نشده است.

برخی از نقش مهرها در هر سه نوع گل‌نشته به کار رفته و برخی نیز بین دو گروه مشترک می‌باشند. به دلیل اینکه هنوز همه نقش مهرها معرفی و منتشر نشده، برای ارائه هرگونه نظریه‌ای در این باره باید منتظر انتشار نقش مهرها بود.

گل‌نشته‌های بارو در سال ۱۹۳۷ میلادی در ۲۳۵۳ جعبه، بسته‌بندی - در هر جعبه حدود ۲۰ لوح - و برای مطالعه و بررسی به مؤسسه شرق‌شناسی شیکاگو منتقل شدند. پروفیسور هالوک (Hallok) با همکاری بومن (Bowman) و پروفیسور کامرون (Cameron) گل‌نشته‌ها را از جعبه‌ها خارج و کدگذاری نمودند. هالوک، مطالعه و ترجمه گل‌نشته‌هایی که سالم بودند را آغاز کرد. او حدود ۲۱۰۰ گل‌نشته را ترجمه و منتشر و حدود ۲۵۰۰ گل‌نشته دیگر را نیز ترجمه کرد که متأسفانه پس از مرگ ایشان تاکنون انتشار نیافته‌اند.

گل‌نشته‌های ایلامی نو:

هالوک برای شناسایی و مشخص کردن گل‌نشته‌ها به آنها کد اختصاری (Persepolis Fortification) PF به معنای باروی تخت جمشید را داد. بنابراین گل‌نشته‌های منتشر شده هر یک دارای شماره مشخصی است که کد شناسه آن محسوب می‌شود. هالوک براساس نوع متن گل‌نشته‌ها آنها را در ۳۱ گروه بر اساس حروف الفبا از A-W طبقه‌بندی کرد که برخی از گروه‌ها خود بر اساس تفاوت‌های اندک به زیرگروه‌های کوچکتری تقسیم می‌شوند. این طبقه‌بندی هالوک پایه اصلی همه مطالعاتی است که بر روی گل‌نشته‌های آرشیو بارو صورت می‌گیرد. گروه‌ها عبارتند از:

گروه A: شامل گل‌نشته‌هایی از PF 1 - 57 و متن‌های مربوط به انتقال کالاهایی مانند حبوبات، گندم و جو، آرد و شراب است. (نک: Hallok, 1978: P12)

گروه B: «شامل 2017-2015, PF 58-137»؛ (Ibid: 14) متن‌ها مربوط به تحویل کالاهای مختلف است. کالاهای دانه‌های حبوبات، آرد، تحویل چرم گوسفند، بز، گاو و شتر می‌باشد. مقدار کالاهای تحویل داده شده در این متن‌ها زیاد و معمولاً نام مکان‌های جغرافیایی ذکر شده است.

گروه C1: از «PF 138-232, 2018-2024» (Ibid: 14) به نظر می‌رسد، این متن‌ها یا بسیاری از آنها، مربوط به نگاهداشتن کالاهای در انبار است تا دستورهای لازم برای جا به جایی آنها برسد؛ کالاهای انبار شده شامل غله و میوه‌های مختلف است.

گروه C2: از «PF 233 - 258» (Ibid: 15) است. این متن‌ها مربوط به کنترل موجودی انبارهای غله، دانه‌های مختلف خوراکی، شراب و میوه می‌باشد. در این گل‌نشته‌ها مقدار و حجم کالاهای موجود در انبارها با دقت، صورت برداری و ثبت شده است.

گروه C3: شامل گل‌نشته‌هایی از «PF 259 - 266» است. متن‌ها احتمالاً مربوط به پرداخت شراب هستند. در این گروه اعداد اعشاری به کار برده‌اند. (Ibid: 16) به طور قطعی نمی‌توان شیوه محاسبات و افعال به کار رفته را مشخص کرد زیرا ترجمه و شناخت برخی از اصطلاحات و نام‌های استفاده شده، مشکل است.

گروه C4: از «PF 267-273, 2025» است. متن‌ها مربوط به مالیات گله‌های کوچک گوسفند و بز می‌باشند. (Hallok, 1978:16)

گروه C5: شامل گل‌نشته‌هایی از «PF 274 - 279» (Ibid:16) است. متن‌ها مربوط به مبادله کالا هستند. کالاهای شامل حبوبات، جو و شراب با مقیاس‌های آن دوره هستند.

گروه C6: از «PF 280 - 299, 2026» است. متن‌ها ویژگی خاصی ندارند. (Ibid:17) به نظر می‌رسد مربوط به نگهداری و انبارکردن کالاهای مانند غله، جو و نمونه‌های نامشخص می‌باشند. برخی از آنها متن‌های

کوتاه محاسباتی هستند.

گروه D: از «PF 300 – 335, 2027 – 2028» (Ibid:18) متن‌های مربوط به دریافت کالا هستند. بسیاری از متن‌ها مربوط به پرداخت جیره‌ها می‌باشند. جیره‌ها به صورت مواد خوراکی مانند آبجو، آرد، گوشت و ... پرداخت می‌شد.

گروه E: از «PF 336 – 431, 2029 – 2030» (Ibid: 20) متن‌های مربوط به تحویل کالاها برای انجام مراسم مذهبی برای خدایان هستند. این جیره‌ها به روحانیون و کاهنانی که در خدمت آن خدا بودند تحویل داده شده است. (نک: Henkelman, 2006, 2007)

گروه F: از «PF 432 – 545» (Ibid: P22) مربوط به کنار گذاشتن دانه‌ها برای بذر یا علوفه می‌باشند. در اکثر متن‌ها مقدار بذرها و نام مکان‌های جغرافیایی ذکر شده است.

گروه G: از «PF 546 – 653, 2031 – 2032» (Ibid:22) مربوط به تهیه کردن جیره‌های خوراکی مختلف شامل انواع غلات، میوه‌ها، شراب و کالاهای نامشخص هستند. در این متن‌ها نوع کالا و محل‌های جغرافیایی ذکر شده‌اند.

گروه H: «از PF 654 – 690» (Ibid:24) مربوط به دریافت جیره‌های ماهیانه توسط کارمندان اداری است.

گروه J: متن‌های J از «PF 691- 740, 2033 – 2035» (Ibid: 25) متن‌های مربوط به دریافت آذوقه به دستور شاه برای خانواده سلطنتی و بزرگان پارسی است. متن‌های J درباره پرداخت کالاهای گوناگون در مکان‌های مختلف هستند. جیره‌های پرداخت شده از انبارهای سلطنتی به اشخاص ذکر شده در متن‌ها بسیار زیاد است. احتمالاً بیشتر این جیره‌ها برای سفرهای شاه و همراهانش پرداخت می‌شده است. به دلایل زیر متن گل‌نشته‌های گروه J را می‌توان در جایگاهی بالاتر از دیگر گروه‌های آرشیو بارو قرار داد: «استفاده از اصطلاح «از طرف شاه» (behalf of the King) (در بعضی از متن‌ها بانوان درباری ارتیش تونه و اردباما جانشین شاه می‌شوند. مقدار بسیار زیاد کالاهای پرداخت شده و مجموعه‌ای از کالاهای غیر معمول [در آرشیو بارو]. جایگاه اجتماعی بسیار بالای اشخاص ذکر شده در متن‌ها؛ استفاده مکرر از مهر خاص [PFS2, PFS59, PFS93, PFS66, PFS51, PFS36, PFS7]. کیفیت بالای مهرهایی که بر روی الواح استفاده شده [از نظر سبک و نقش]» (Garrison, 1992: 4)

گروه K1: از «PF 741 – 774, 2036» (Hollok, 1978: 26) مربوط به دریافت جیره‌های منظم ماهیانه توسط اشخاص یا گروه‌ها برای برگزاری آیین و تشریفات مذهبی برای خدایان در نواحی مختلف است.

گروه K2: از «PF 775 – 795, 2037» (Ibid: 26) مربوط به پرداخت جیره‌های منظم ماهیانه برای اشخاص کارشناس در بعضی شغل‌ها و یا در مکان جغرافیایی خاص است. این متن‌ها ابتدا بر اساس نوع کالا طبقه بندی شدند.

گروه K3: از «PF 796 – 846, 2038» (Ibid: 27) مربوط به جیره‌های منظم ماهیانه به اشخاص ذکر شده بدون عنوان شغلی است.

گروه L1: «از PF 847 – 994, 2039 – 2034» مربوط به جیره‌های منظم ماهیانه با کاربرد چند اصطلاح خاص است. (Ibid: 27) در این متن‌ها جیره‌ها توسط مسؤولان اداره‌ها برای تقسیم میان گروه‌های کاری مشخص، در مکان‌های مشخص داده می‌شد؛ به عنوان مثال، PF882-886 مربوط به پرداخت شراب برای

جیره‌های گروه‌های کاری در ناحیه شیراز است. در این گل‌نشته‌ها نام تحویل دهنده، تحویل گیرنده جیره‌ها و تقسیم کننده آنها ذکر می‌شد. جیره‌های پرداخت شده شامل شراب، جو، آرد، غلات و آب جو است. گروه L2: از «PF 995 – 10 46 – 2044 – 2042» (Ibid: 32) مربوط به پرداخت جیره‌های منظم ماهیانه است. این متن‌ها دو گروه هستند؛ گروه اول (PF995-1018) مربوط به متن‌هایی است که در آنها عنوان شغل و محل جغرافیایی گروه‌های کاری، ذکر شده و گروه دوم (PF1019-1046) متن‌هایی هستند که اطلاعاتی درباره گروه‌های کاری ارائه نمی‌دهند. جیره‌ها شامل شراب، جو، آرد، غلات و آب جو بودند.

گروه L3: از «PF 1047 – 1084» مربوط به پرداخت جیره‌های منظم ماهیانه است. (Ibid: 34) این الواح نیز مشابه گروه‌های L1 و L2 هستند. با این تفاوت که در آنها از اصطلاح‌های رایج در آن متن‌ها استفاده نشده است. گروه‌های کاری دریافت کننده جیره، اغلب کمتر از ۱۰ نفر هستند.

گروه M: از «PF 1085 – 1199, 2046 – 2047» مربوط به جیره‌های خاص هستند. (Ibid: 35) این متن‌ها براساس مقدار کالاهای دریافتی، طبقه‌بندی شده‌اند. این جیره‌ها بسیار کم و معمولاً بسیار کم‌تر از جیره‌های ماهیانه هستند. اصطلاح‌هایی که در این متن‌ها استفاده شده به ندرت در متن گل‌نشته‌های دیگر گروه‌ها به کار رفته است. به نظر هالوک احتمال دارد این جیره‌ها به صورت روزانه پرداخت می‌شده نه ماهیانه.

گروه N: از «PF 1200 – 2237, 2048» مربوط به جیره‌های مادران است. در این گروه فقط متن‌های مربوط به پرداخت‌های جیره غذایی به مادرانی که تازه صاحب فرزند شده‌اند، قرار گرفته است. اگر فرزند آنها پسر بود دو برابر فرزند دختر جیره دریافت می‌کردند. احتمالاً این پرداخت‌ها برای پاداش بوده نه برای برگرداندن حقوق زمانی که از کار دور بودند. مطمئناً میزان جیره با توجه به نوع و جایگاه شغلی شخص، متفاوت بود. (Ibid: 37)

گروه P: از «PF 1238 – 1284» مربوط به جیره‌های روزانه هستند. دریافت‌کننده‌های جیره‌ها به نظر می‌رسد که مسؤول گروه‌های کاری است که جای ثابتی ندارند. آنها پس از مدتی کار در یک محل، به جای دیگری منتقل می‌شوند. بنابراین در این متن‌ها نام هیچ مکان جغرافیایی مشخصی ذکر نشده است. کالاهای دریافتی، آرد و به ندرت غلات می‌باشد. (Ibid: 38)

گروه Q: از «PF1285 – 1579, 2049 – 2057» مربوط به جیره‌های سفر هستند. (Ibid: 40) متن‌ها شامل دریافت کالاهایی مانند آرد و آب جو می‌باشند. جیره معمول آرد است که معمولاً به صورت روزانه پرداخت می‌شد. این موضوع نشان می‌دهد که در طول مسیرهای مختلف، ایستگاه‌های متعددی بوده که مسافران، مسیر بین هر دو ایستگاه را در کمتر از یک روز طی می‌کردند. مسافران می‌توانستند در ایستگاه‌های مسیر حرکت خود آذوقه دریافت کنند.

گروه R: از «PF 1580 – 1634, 2058 – 2059» (Ibid: 45) مربوط به جیره‌های طبقه‌بندی نشده هستند. این متن‌ها بر اساس نوع کالاها تقسیم شده‌اند.

گروه S1: از «PF1636 – 1756, 2060 – 2066» مربوط به دریافت جیره‌های منظم برای حیوانات است. (Ibid: 47)

گروه S2: از «PF1757 – 1779» مربوط به دریافت جیره‌های خاص برای حیوانات است. این متن‌ها درباره تهیه شراب برای اسب‌ها هستند. (Ibid: 49)

گروه S3 : از «PF1780 – 1787» مربوط به دریافت جیره‌های سفر برای حیوانات است. (Ibid: 50) با توجه به این متن‌ها مسافران علاوه بر دریافت آذوقه خود، علوفه و دانه‌های گیاهی برای حیوانات همراهشان نیز دریافت می‌کردند.

گروه T : از «PF 1788 – 1860 و 2067 – 2071» مربوط به نامه‌های اداری است. (Ibid: 51) اکثر این نامه‌ها به اسم پرنکه (Parnaka) رئیس سیستم اداری تخت جمشید، زیشاویش (Ziššawiš) و نامه‌هایی نیز توسط دیگر کارمندان بلند پایه می‌باشد. همه نامه‌ها به صورت معمول با عبارت زیر آغاز می‌شوند. «به فلانی (نام شخصی) بگو فلانی (نام شخصی) طبق دستوری که در زیر آمده» و در ادامه متن نامه نوشته شده است. متن نامه‌ها معمولاً دستورهای اداری به کارمندان مسئول بخش‌های مختلف برای پرداخت جیره‌های خوراکی است. در همه متن‌ها تعداد کارگران، میزان جیره دریافتی، سال و ماه (معمولاً روز) ذکر شده است.

گروه U: از «PF 1861 – 1939» (Ibid: 52) بسیار کوتاه و مربوط به دریافت جیره‌ها بدون ذکر مقدار، سال و برای چه گروه‌هایی است.

گروه V: از «PF 1940 – 1960, 2072 – 2074» (Ibid: 55) مربوط به صورت‌برداری کلی از کالاهای ورودی و خروجی در یک مکان و در دوره زمانی مشخص است. در این گل‌نشته‌ها خلاصه‌ای از کالاهای ورودی و خروجی با نام تحویل دهنده و گیرنده آنها ثبت می‌شد.

گروه W : از «PF 1961 – 2014, 2075 – 2087» مربوط به حساب رسی‌ها است. (Ibid: 57) این اسناد، مربوط به صورت‌حساب‌های ماهانه و سالانه هستند. در برخی از متن‌های Q به پرداخت جیره سفر به حساب‌داران تخت جمشید، برای رفتن به مناطق مختلف اشاره کرده‌اند. احتمالاً آنها زیر نظر اداره مرکزی برای بررسی و تهیه صورت حساب‌های سالانه به مناطق مختلف می‌رفتند و پس از رسیدگی و صورت‌برداری، سند اصلی را همراه با خود به آرشیو مرکزی در تخت جمشید می‌آوردند.

گل‌نشته‌های گروه‌های A-S مربوط به جمع‌آوری، تهیه، ذخیره و انبارکردن، پخش و بازپخش و پرداخت جیره‌های خوراکی به طیف گسترده‌ای از قشرهای مختلف (درباریان، کارمندان، کارگران) می‌باشند. همه گل‌نشته‌ها بالشی شکل هستند و اکثراً بین ۳ تا ۶ سانتی‌متر پهنا دارند. این گل‌نشته‌ها در اداره‌ها و انبارهای محلی در نقاط مختلف جغرافیایی تهیه و پس از مهر کردن آنها توسط کارمندان محلی، نسخه‌ای از آن تهیه و به اداره مرکزی در تخت جمشید فرستاده می‌شد. این اسناد را در مرکز بر اساس محل و تاریخ آنها طبقه‌بندی و بایگانی می‌کردند. همه این گل‌نشته‌ها مهر شده و بسته به نوع متن، بین یک تا چند نقش مهر دارند. بر روی برخی از این گل‌نشته‌های نوشته شده به ایلامی، متن‌های کوتاهی به آرامی با مرگب نوشته شده است. این متن‌ها نیز در رابطه با نوع فعالیت ثبت شده در گل‌نشته متن‌های اداری هستند. نمونه آن در گل‌نشته‌های دوره آشور نو و بابل نو وجود دارد. احتمال دارد که این نوشته‌های آرامی بعدها به گل‌نشته اضافه شده و در واقع نوشته‌های دست دوم باشند.

متن‌های گروه T، نامه‌ها یا فرمان‌های اداری‌اند که توسط رؤسای کارمندان بلندمرتبه صادر شده‌اند. بیشتر این گل‌نشته‌ها بالشی شکل با ابعادی بزرگتر از گل‌نشته‌های گروه‌های A-S و معمولاً بین ۴ تا ۸ سانتی‌متر هستند. چند نمونه چهارگوش کوچک نیز در میان گل‌نشته‌های T وجود دارد.

متن‌های V-W که به آنها اصطلاحاً ژورنال (journal) می‌گویند؛ این گل‌نشته‌ها چهارگوش و بزرگ و در اندازه‌های مختلف هستند. متن‌های V-W مربوط به صورت‌حساب‌ها و حساب‌رسی‌های ماهانه و سالانه بوده

و مرتبط با متن‌های A-S می‌باشند. این گروه‌های اسناد هنگامی نوشته می‌شدند که اسناد متعلق به یک منطقه یا دوره زمانی مشخص بین یک ماه تا یک سال و در برخی موارد تا ۵ سال در آرشو موجود بود. این گل‌نشته‌ها در اداره مرکزی در تخت جمشید تهیه و نگهداری می‌شدند. این گل‌نشته‌ها یا نقش مهر ندارند یا دارای یک نقش هستند.

متن‌های گروه U دارای نوشته کوتاه در حد چند کلمه می‌باشند. متن آنها مربوط است به دریافت جیره‌ها بدون ذکر مقدار، سال و بدون ذکر اینکه این جیره‌ها برای چه گروه‌هایی است. پژوهشگران اصطلاحاً به آنها برچسب (Lable) می‌گویند. به نظر آنها این گل‌نشته‌ها به در خمره‌ها، سبدها و ... چسبانده می‌شدند. ابعاد این گل‌نشته‌ها کوچک و به شکل‌های بالشی، محدب، مخروطی و تخم مرغی هستند.

گل‌نشته‌های آرامی :

خط آرامی از اوایل هزاره اول ق.م. کم‌کم وارد سیستم‌های اداری و حقوقی بین‌النهرین شد، به خصوص از قرن ۷ ق.م. به بعد کاربرد خط آرامی با مرکب بر روی گل‌نشته‌های نوشته شده به خط میخی در آرشوهای آشوری نو و بابلی نو دیده می‌شود. منابع تاریخی، بارها به خط آرامی به عنوان خط اداری در سازمان‌های اداری دوره هخامنشی اشاره کرده‌اند. در گل‌نشته‌های ایلامی بارو، اشاره‌هایی به کاتب‌ها و اسناد آرامی به ویژه اسناد نوشته شده بر روی پارشمن شده است. همچنین برخی گل‌نشته‌ها مربوط به تحویل چرم و پوست حیوانات به اداره مرکزی در تخت جمشید هستند. متن‌های آرامی بر روی گل‌نشته‌های بالشی شکل (و برخی کمی به حالت مثلثی) نوشته شده‌اند. (تصویر ۶) آنها نیز همانند گل‌نشته‌های ایلامی در دو سر سمت چپشان سوراخ‌هایی جهت رد کردن نخ دارند. متن‌های آرامی در برخی گل‌نشته‌ها به صورت حکاکی شده و در برخی دیگر با مرکب نوشته شده‌اند. در شماری از گل‌نشته‌ها نیز از هر دو شیوه استفاده کرده‌اند. بنا به بررسی‌های انجام شده حدود ۷۰۰ متن آرامی در مجموعه گل‌نشته‌های باروشناسایی شده که هنوز منتشر نشده‌اند. پژوهشگران برای مطالعه، طبقه‌بندی و شناسایی این گل‌نشته‌ها کد اختصاری PFAT (Persepolis Fortification Aramaic Text) به معنای متن‌های آرامی باروی تخت جمشید را به کار می‌برند. در برخی از گل‌نشته‌های آرامی، متن‌ها به صورت افقی موازی از سمت راست به چپ نوشته شده‌اند (تصویر ۶-الف) که این شیوه نوشتاری در متن‌های آرامی در دوره آشوری و بابلی نو نیز دیده می‌شود. در گروهی نیز متن‌ها همانند گل‌نشته‌های ایلامی به صورت خطوط عمودی از لبه بالای گل‌نشته شروع شده و تا پشت آن ادامه می‌یابد. (تصویر ۶-ب) متن‌های نوشته شده روی این گل‌نشته‌ها به کوتاهی چند کلمه تا به بلندی چند خط است. در برخی از گل‌نشته‌ها ممکن است متن، توسط دو شخص با دو دست خط متفاوت و احتمالاً در دو زمان مختلف روی لوح نوشته شده باشند. همانگونه که در بخش گل‌نشته‌های ایلامی اشاره شد برخی از آن گل‌نشته‌ها نیز دارای نوشته‌هایی به خط آرامی در حد چند کلمه یا اصطلاح هستند.

متن گل‌نشته‌های آرامی نیز همانند گل‌نشته‌های ایلامی، مربوط به نقل و انتقال کالاها است. تاریخ این متن‌ها نیز مربوط به سال ۱۳ تا ۲۸ سلطنت داریوش بزرگ است. این متن‌ها دارای ساختار متنی تقریباً مشابه متن‌های ایلامی هستند. البته ویژگی‌های آنها از نظر شیوه‌های نوشتاری با متن‌های ایلامی متفاوت است.

برخی از نام‌های شخصی و نام مکان‌های جغرافیایی موجود در گل‌نشته‌های ایلامی در این متن‌ها وجود دارد که این امر خود دلیلی بر ارتباط این دو گروه متنی با یکدیگر است. متأسفانه هیچ یک از متن‌های آرامی موجود در آرشیو، مشابه آن که در متن‌های ایلامی به آنها اشاره کرده‌اند، چیزی نیست. از مهمترین تفاوت‌های این دو گروه، نام ماهها است؛ در متن‌های ایلامی، نام ماه‌های ایلامی یا پارسی باستان ذکر شده در حالی که در متن‌های آرامی، نام ماه‌های سامی به کار برده می‌شد.

گل‌نشته‌های نوشته نشده (مهر شده):

تعداد بسیار زیادی از لوح‌های به دست آمده در بارو، نوشته ندارند و تنها دارای یک یا چند نقش مهر هستند. (تصویر ۷) به دلیل عدم مستندنگاری دقیق، تعداد این گل‌نشته‌ها نامشخص است ولی بنا به تخمین‌های زده شده تقریباً نیمی از الواح آرشیو را در برمی‌گیرند. متأسفانه تا چند سال اخیر این الواح چندان مورد توجه نبوده و تاکنون معرفی و منتشر نشده‌اند. دکتر گریسون برای شناسایی آنها اصطلاح PFUT (Persepolis Fortification Uninscribed Text) را به معنای الواح نوشته نشده باروی تخت‌جمشید به کار می‌برد. «تعداد زیاد آنها نشان‌دهنده این است که این الواح، کارکرد مشخصی در سیستم اداری داشته‌اند که در آرشیو نگهداری می‌شدند. چنانچه بعضی از مهرهایی که بر روی الواح نوشته دار زده شده بر روی این الواح نیز به کار رفته است. این خود می‌تواند به ما کمک کند که با تشخیص این مهرها مشخص کنیم که چه گروهی از کارمندان با این نوع از الواح کار می‌کردند. چه تعداد یا چه درصدی از مهرهای PFS بر روی این الواح نوشته نشده به کار می‌رفت؟ چه چیزی درباره اشخاصی می‌دانیم که مهرهایشان بر روی هر دو نوع لوح نوشته شده و نوشته نشده به کار می‌رفت؟؛ درباره نوع فعالیت‌های اداری‌شان، نواحی جغرافیایی که فعالیت‌های اداری در آنجا انجام می‌شد؟؛ چه طرح‌هایی از مهرها فقط بر روی الواح نوشته نشده به کار می‌رفت؟ چه تعدادی از لوح‌ها دارای یک مهر و چه تعدادی دارای چند مهر هستند؟ چه ارتباطی بین لوح‌های ایلامی نوشته شده و لوح‌های نوشته نشده وجود دارد؟» (Garrison, 2006: 2)

فرم اکثر این الواح مشابه لوح‌های بالشی شکل و ابعاد آنها معمولاً بین ۲ تا ۵ سانتی‌متر است. البته نمونه‌هایی به فرم‌های مخروطی، تخم مرغی و محدب نیز دارند. اصطلاحاً به این الواح برچسب (گل - مهر) گلی (Clay Tag) می‌گویند. هنکلمن معتقد است که «لوح نوشته نشده در آرشیو بارو به لوح‌های نوشته شده به ایلامی ضمیمه می‌شدند. به واسطه مهرهای زده شده بر روی لوح‌های نوشته نشده، برچسب‌ها به صورت نشانه‌های صریح هویتی یا بازبینی (ممیزی) درمی‌آیند؛ همانگونه نیز آنها اطلاعات را از مهرها و الواح (نوشته شده) به آن می‌افزایند.» (Henkelman, 2006: 95)

نتیجه‌گیری:

آرشیو باروی تخت جمشید در مرکز امپراتوری را می‌توان بزرگترین و مهم‌ترین سازمان اداری چند زبانه هخامنشی دانست. آرشیو بارو از یک ناحیه جغرافیایی و سایت مشخص در یک کاوش باستان‌شناسی به دست آمده است. در گل‌نشته‌های موجود در آرشیو از دو خط ایلامی نو شامل بیشتر اسناد بارو و آرامی با مرکب یا حکاکی شده، استفاده شده است. نمونه‌هایی به خط‌های پارسی باستان، یونانی، بابلی، فریگیه‌ای نیز

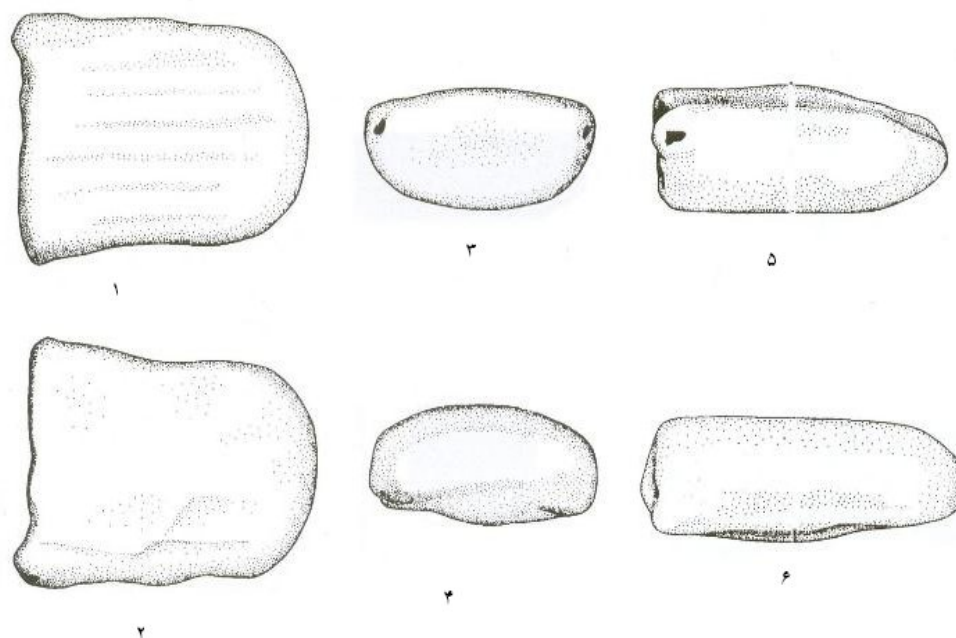
وجود دارد اما گروه سومی از لوح‌ها وجود دارد که الواح نوشته نشده ولی مهر شده‌اند. چندزبانه بودن آرشیو بارو، به نوعی، نمایشگر وضعیت اجتماعی چند ملیتی تخت‌جمشید و نواحی اطراف آن است. اسناد چندزبانه بارو در ساختاری از مدارک پیچیده قرار دارند، البته متن‌های آنها مربوط به فعالیت‌های اداری مشابه است. این اسناد، منبع بسیار مهمی را برای مطالعه سیستم اداری، اقتصادی، اجتماعی و هنری در اوایل دوره هخامنشی فراهم می‌کنند.

پی‌نوشت‌ها:

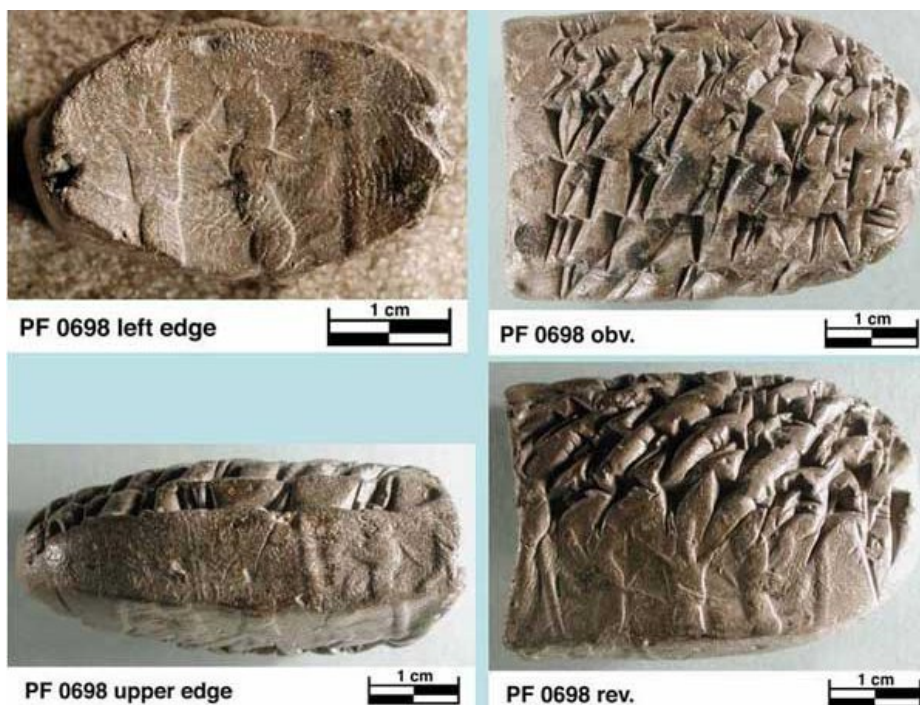
۱- برای مطالعه بیشتر گروه‌ها نگاه کنید به Hallock, 1978:13-80.

منابع:

- بروسیوس، ماری (۱۳۸۱) *زنان هخامنشی*، ترجمه هایده مشایخ، انتشارات هرمس، تهران.
- بریان، پی‌یر (۱۳۷۷) *تاریخ امپراتوری هخامنشی از آغاز تا اسکندر*، جلد ۱؛ دکتر محمد مهدی سمسار، انتشارات زریاب، تهران.
- تجویدی، علی‌اکبر (۲۵۳۵) گزارش حفاری‌های باستان‌شناسی تخت جمشید، بنیاد پژوهش‌های هخامنشی.
- ویسهوفر، یوزف (۱۳۷۷) *ایران باستان از ۵۵۰ ق.م تا ۶۵۰ م*، ترجمه مرتضی ثاقب‌فر، چاپ دوم، انتشارات ققنوس، تهران.
- Aperghis, Gerassimos G. (1998) "The Persepolis fortification text – another look". In: Maria Brosius and Amelie kuhrt (eds.), *studies in Persian history: Essays in memory of David M. lewis, Achaemenid History 11*. Leiclen: Neder lands Instituut voor het Nabije Oosten, pp. 35-62.
- Brosius, Maria (1996) *Women in ancient Persia: 559- 331 B.C.*, Oxford: Clarendon Press.
- Cameron, George (1984) *Persepolis treasury tablets*, Oriental Institute Publication, Chicago: University of Chicago Press.
- Dandamayev, Muhammad A. (1999) "Achaemenid imperial policies and provincial governments, In: Boucharlat, R. Curtis", J.E. and Haerinck, E. (eds.), *Neo-Assyrian, Median, Achaemenian and others, Studies in Honor of David Stronach, Iranica Antiqua 34*: pp. 269-282.
- Garrison, Mark (1991) "Seals and the elite at persepolis: some observations on early Achaemenid Persian art". *Ars Orientalis* 21: 1-29.
- (2001) "Achaemenid iconography as evidence by glyptic art: subject matter, social function, audience and diffusion", In: Christoph Uehlinger (ed.), *Image as media: sources of the cultural history of the Near East and eastern Mediterranean* (1st millennium B.C), Fribourg University Press.
- (2006) "The uninscribed tablets from the fortification archive: A preliminary analysis", In: *Seminar Les Archives des Fortification de Persepolis dans le Contexte de l' Empire Achamenid et de ses Predecesseurs*, November 2006, Paris.
- Garrison, Mark and Margaret cool Root (1996) "Persepolis seal studies, an introduction with provisional concordances of seal numbers and associated documents on fortification tablets 1-2087", *Achaemenid History 9*.
- (2002) *Seal impression on the Persepolis fortification tablets, Volume I: Images of Heroic encounter*, Oriental Institute Publication 117, Chicago, The University of Chicago press.
- Hallock, Richard (1942) "Darius I, the King of the Persepolis tablets, *Journal of Near Eastern Studies*, pp. 230-232.
- (1969) *Persepolis fortification text*, Oriental Institute Publication 92, Chicago, The University of Chicago Press.
- (1977) "The use of seals on the Persepolis fortification tablets", In: McGuire Gibson and Robert D, Biggs (eds.), *Seals and sealing in ancient Near East*, Bibliotheca Mesopotamia 6, pp. 127-133.
- (1985) "The evidence of the Persepolis tablets", In: Ilya Gershievitch (ed.), *The Cambridge History of Iran, volume II: The Median and Achaemenid periods*, Cambridge, Cambridge University Press, pp. 588- 609.
- Henkelman, Wouter (2006) "Parnaka feast, Šip in Elam and Persia", In: J. Alvarez (ed.), *Elam and Persia, in memory of Peter Calmayer*, Eisenbrauns.
- (2007) "The other God who are", *studies in Elamite-Iranian acculturation based on the persepolis fortification tablets, Achaemenid History 14*.
- (2008) "Behalf of the King", www.Achemenet.Com.
- Henkelman, Wouter, Jones, Charls, E and Stolper, Matthew, (2004) "Clay tags with Achaemenid seal impression," in the Dutch institute of the Near East." www.Achemenet.Com.
- Stolper, Matthew, W & Jones, Charles, E, (2006) "How many Persepolis fortification tablets are there", In: *Seminar Les Archives des Fortification de Persepolis dans le Contexte de l' Empire Achamenid et de ses Predecesseurs*, November 2006, Paris.

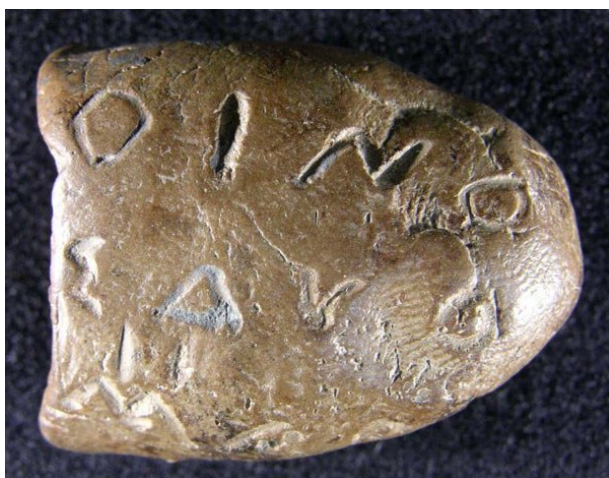
تصویر ۱- طرحی از PF1092، بدون متن میخی ایلامی که سطح‌های مختلف لوح بالشی شکل را نشان می‌دهد که عبارتند از: ۱- جلو ۲- پشت ۳- سمت چپ ۴- سمت راست ۵- لبه بالا ۶- لبه پایین (Garrison & Root, 2002, p33)

تصویر ۲- نمونه لوح بالشی شکل با کتیبه میخی ایلامی نو و نقش مهر در سمت چپ، پشت و لبه بالا

تصویر ۳- تابلت چهارگوش PF 1957 - ۱- روی لوح ۲- پشت لوح

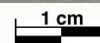

تصویر ۵- لوح نوشته شده به زبان یونانی

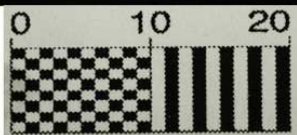
تصویر ۴- لوح نوشته شده به زبان پارسی باستان.

1208-101

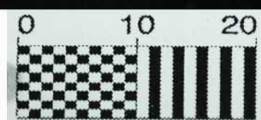
PFAT
048

ب

PFAT 233

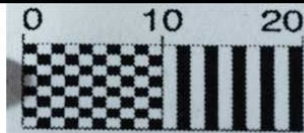

الف

تصویر ۶ - لوح‌های نوشته شده به زبان آرامی

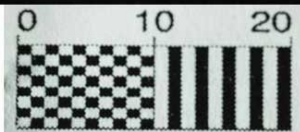
PFUT
0705

ب

PFUT 0691

الف

تصویر ۷ - لوح‌های نوشته نشده، مهر شده

